

*A román állampolgárok „kiszivárgása“ Nyugat-Európába, Magyarország segítségével
1985-1989 között*

2019 decemberében ünnepeltük a romániai rendszerváltás harmincadik évfordulóját. A rendszerváltás egy irreverzibilis folyamatnak volt az elkerülhetetlen végkimenetele, hiszen a Kelet-európai régióban már hónapokkal, sőt, évekkel azelőtt elkezdődött egy változási folyamat, melyet az akkori román hatóságok az utolsó pillanatig nem voltak hajlandóak sem tudomásul venni, sem elfogadni.

Romániával ellentétben, a szomszédos országok a változtatás stratégiáját követték. A változások részét képezte az az intézkedés is, amelynek köszönhetően az addig hermetikusan zárt vasfüggöny bizonyos esetekben átjárhatóvá vált. Egy szigorúan titkos magyar Belügyminisztériumi határozat lehetővé tette a román állampolgárok Nyugat-Európa felé való kiutazását, Magyarországon keresztül. A vasfüggöny lebontása előtt már **négy és fél évvel**, azokat a román állampolgárokat, akik turistaként utaztak be Magyarországra, és egy Nyugat-Európai FEP-en (Forgalom Ellenőrző Pont-on) kilépésre jelentkeztek, **a magyar határőrség titokban, államszerződéseket megszegve, egyszerűen kiengedte.**

A román-magyar viszony a 80-as években köztudottan folyamatosan rosszabodott, és végül mélypontra süllyedt, ahogyan ezt Horn Gyula egykori külügyminiszter 1989-ben mondta². A két ország teljesen más irányba fejlődött, miközben a két pártvezér alig, főleg csak a varsói tagállamok konferenciáin találkozott. Közben Romániában folyamatosan romlott az életszínvonal, korlátozások léptek érvénybe, beindult a faluromboló program és megerősödött a román nacionalizmus, amelynek célpontja elsősorban a magyar kisebbség volt.

A magyarországi közéletben és politikában egyre több tiltakozás jelent meg a romániai magyarság nemzeti elnyomásával kapcsolatban, egyre gyakrabban került szóba súlyosbodó sorsuk. A magyar közvélemény és politika nem akart közömbösen viszonyulni ezekhez a jelenségekhez.

A román-magyar viszony folyamatos elmérgesedését jelzik többek között az alábbi tények:

- „A vonatkozó megállapodásokat megsértve, Románia kiterjedt hírszerző tevékenységet folytat Magyarországon. Ennek semlegesítésére a Belügyminisztérium illetékes szervei készítsenek értékelő jelentést az állambiztonsági érdekeinket sértő román tevékenységről, beleértve a nagykövetség kapcsolati köreit és a magyarországi román hírszerző aktivitást is”.³
- A „*falurombolás*“ terve, amely sok magyar falut is veszélyeztetett.

¹ Prof. dr. Sallai János NKE RTK, tanszékvezető egyetemi tanár

² Horn Gyula tájékoztatója a Politikai Bizottság és a Központi Bizottság számára a magyar-román viszonyról és annak kezeléséről. MSZMP KB Információs jelentések. 1980-1989. évi iratjegyzék.

³ MOL M-KS 288. f. 5/1035.

- 1986-1987-ben az erdélyi városok magyar utcaneveinek többségét románra változtatták⁴.
- Romániában „1985 első negyedében megszűntek a Román Rádió nemzetiségi körzeti adói Kolozsvárott, Marosvásárhelyen és Temesvárott, a szerkesztőségeket felszámolták, a mintegy 600 munkatársat elbocsátották. Hasonló sorsra jutott a TV magyar adása is. 1986-tól az erdélyi múzeumok anyagát elszállították Bukarestbe.”⁵
- Romániában a magyar nyelvű könyvkiadás példányszámai fokozatosan csökkentek.
- Egyre szigorúbb ellenőrzés alá vonták a magyar turistákat. Ez a szigorítás már 1984-ben is érezhető volt, amikor április és december 31. között 2790 magyar állampolgárt fordítottak vissza a román határról, mert „tiltott” sajtótermékek, könyvek, stb. voltak náluk. 1985 első öt hónapjában ez a szám már közel 1500-ra rúgott.⁶
- Folyamatosan nőtt a jelzett időszakban a Magyarországra áttelepülők⁷ száma.
- Az „MSZMP vezetése maga is egyre súlyosabbnak látta a határon túli magyarság helyzetét, de nem látott esélyt arra, hogy a román pártra gyakorolt nyomás fokozásával eredményt érjen el.”⁸

Ezzel a háttérrel született meg az a „szigorúan titkos és különösen fontos“, egyetlen példányban megjelent körlevél, amely „bizonyos“ román állampolgárokkal szemben 1985. július 15-től különleges eljárást ír elő. A dokumentum azért is rendkívül fontos, mert talán a legrégebbi előjele a bekövetkező rendszerváltásnak, és mert ez az eljárás csakis a román állampolgárokat illette. **A többi kelet-európai állampolgár** 1989. szept 11-ig, amíg az NDK-sokat ki nem engedték, **nem részesült hasonló eljárásban.** A több mint négy év alatt sok román állampolgár hagyta el ezen az úton a Nyugat felé Magyarországot. Tekinthető ez az eljárás akár a több tízezer NDK-ás kiengedésének a főpróbájának is. 1989 őszén a magyar határőrök nem akadályozták meg a Kelet-német állampolgárokat abban, hogy átlépjék az osztrák határt.

Azokat a román állampolgárokat, akik érvényes útlevelel, legálisan utaztak be Magyarországra, és egy ferihegyi vagy nyugati-déli FEP-en tovább szerettek volna utazni, azokat, adatrögzítés után, **kiléptették**, akkor is, ha nem rendelkeztek az illető országba beutazási engedéllyel. Minderről csupán a FEP parancsnoka, ennek helyettesei és a felderítő vezetők tudtak, a többi útlevelező csak annyit, amennyi a munkájukhoz szükséges volt. Mindannyiuknak természetesen teljeskörű diszkréció és szigorú titoktartás volt előírva. Az útlevelel nem volt szabad pecsételni, a kiléptetésnek nyomtalanul, feltűnésmentesen és diszkrétan kellett lezajlania.

A kilépésre jelentkező román állampolgár adatait egy külön jegyzékbe írták, ezeket az adatokat titkos módon a felderítő osztály vezetőjéhez küldték, aki ezeket összegyűjtötte, tárolta.

Mindez az illegális határsértéssel próbálkozó román állampolgárookra nem vonatkozott, őket vissza kellett adni a román hatóságoknak.

Magyar becslések szerint mintegy 3500 román állampolgár hagyta el e módon Kelet-Európát, és kezdett nyugaton új életet. Habár a körlevél „egyes“ román állampolgárokról szól, ami egy

⁴ RÉVÉSZ BÉLA: A magyar-román viszony problémátörténetéből az 1980-as években. <http://acta.bibl.u-szeged.hu/7420/> letöltve: 2019.10.29.

⁵ Uo.

⁶ Földes György: MAGYARORSZÁG, ROMÁNIA ÉS A NEMZETI KÉRDÉS 1956-1989. Napvilág Kiadó. Budapest 2007. 354. o.

⁷ 1983: 540 fő; 1984: 887 fő; 1985: 1166 fő

⁸ Földes György: MAGYARORSZÁG, ROMÁNIA ÉS A NEMZETI KÉRDÉS 1956-1989. Napvilág Kiadó. Budapest 2007. 301. o.

szóbeli utasítás szerint erdélyi magyarokat jelent, hasonló módon engedtek ki romániai szászokat is, és olyan románokat is, akik magyarul egy szót sem tudtak. Azonban a kiengedett nagyrésze erdélyi magyar volt.

A dokumentum annyira titkos volt (hisz tudatosan ellentétben állt érvényes államszerződésekkel), hogy **örökös titoktartásra** számítottak, és létezését még az iktatószámmal is álcázták. Határozottan látszik, hogy az iktatószám elé **még egy nullást** odaillesztettek, hogy amennyiben a többi körlevélnek a titkosítását valamikor fel is oldanák, ennek az egynek a hiányát senki ne érzékelje.

A román hatóságok egy idő után persze észrevették, hogy valami nem stimmel, és hamarosan Securitate ügynökök is léptek ki e módon, sőt nemsokára vissza is mentek jelenteni. Diplomáciai, politikai szinten nem volt fontosabb következménye a dolognak, viszont Románia megerősítette a belső határait Magyarország felé, és az amúgyis rossz viszony még tovább romlott a két ország között.

Ennek néhány szemléletes példája:

- A román magyarellenes propaganda erősödése.
- A romániai területrendezés (falurombolás) felgyorsítása.
- Ebben az időben a román-magyar határon a határsértők tömeges megjelenése volt a jellemző, és kizárólag Románia irányából Magyarország felé. Az államhatárt illegálisan átlépő magyar és román nemzetiségű román állampolgárok száma évenként ugrásszerűen növekedett. Míg 1987-ben nem érte el az ezret, addig 1988-ban már 7.182 fő, míg 1989-ben 19.006 fő lépte át illegálisan a román-magyar államhatárt.⁹
- A konfliktusok átterjedtek katonai síkra is, melyet jelzett a Németh kormány akkori honvédelmi minisztere is. *„Munkatársaimmal arra a következtetésre jutottunk, hogy a Ceaușescu-klán — hatalmának megőrzése érdekében — kalandor lépésekre szánhatja el magát, s nincs kizárva, hogy valamilyen durva, provokatív lépést tegyen Magyarországgal szemben.”*¹⁰
- *„a magyar-román határon szó szerint levetkőztetik a turistákat, elkobozzák a Népszabadságot is. Ilyen egyik szomszédos ország határán sincs.”*¹¹
- Megszigorították a román oldalon a határőrizetet.¹²

⁹ Nagy József: A határőrség területi elhelyezkedésének, tevékenységének, szervezetének és létszámának fejlődése 1958-tól 1998-ig. PhD értekezés Budapest 2000. 211. oldal.

¹⁰ KÁRPÁTI FERENC: A román forradalom és Magyarország, 1989. Egy volt miniszter emlékezése. História. 2000. 4.

¹¹ RÉVÉSZ BÉLA: A magyar-román viszony problémátörténetéből az 1980-as években. <http://acta.bibl.u-szeged.hu/7420/> letöltve: 2019.10.29

¹²

- a közvetlen határsáv az eddigi 50 m-ről 1 000 méterre módosult, ahol kizárólagosan alacsony növények vethetők (lucerna, szója stb.);
- a határt képező, vagy átszelő vízfolyások mentén az eddig engedélyezett 500 m-es vadászati és halászati lehetőség szintén 1 000 m-re módosult;
- a határzóna mélysége (amely eddig is 30 és 40 km között mozgott) nem változott, de új elemet képez a „védő- és ellenőrzési kerítések” megépítéséről szóló rendelkezés.”

Hogyan is történt egy ilyen átléptetés? Ezen sorok társírója, Horváth Pál is hasonló módon került 1985-ben Romániából Ausztriába, ennek itt a rövid története:

1985. augusztus elsején léptem be Romániából Magyarországra Trabantommal. Velem jött fiatalon özvegyen maradt édesanyám. Egyikünknek sem volt maradása Romániában, édesapám után mi is a Szekuritáte célkeresztjébe kerültünk.

Odahaza hallottam, hogy körülbelül egy héttel azelőtt két ismerős házaspárnak sikerült Magyarországot Ausztria felé elhagynia, azonban senki sem tudta, hogyan. Azzal az eltökélt szándékkal indultunk útnak, hogy ha egy mód van rá, nem megyünk vissza.

Két hétig Budapesten és vidéken lehetőségeket kerestem, érdeklődtem, külföldi ismerősökhöz folyamodtam, de sajnos semmi konkrét információhoz nem jutottam azzal kapcsolatban, hogyan tudnánk „kiszökni“. Útlevelünkben a „kis ablak“ Magyarország, Csehszlovákia, Német Demokratikus Kösztaság és Lengyelország beutazására adott lehetőséget.

Minden előzetes informácó hiányában, teljesen ösztönösen fordultam balra Mosonmagyaróvár után, 1985. augusztus 15-én este. A hegyeshalmi határ előtti kiskatona, körülbelül öt-hatszáz méterrel a FEP előtt, látva a román rendszámot, félreállított, mondván: mit keresünk mi ott? „Eltévedtünk, Pozsonyba igyekeztünk, itt kötöttünk ki“. „Erre kell visszafordulni, arra van Rajka.“

„De ha már itt vagyunk, nem nézhetjük meg Bécset, by night?“ „Ahaa, tehát Ausztriába szeretnének kilépni?“ „Igen, ha már itt vagyunk, megnéznénk Bécset, majd utána visszamegyünk Pozsonyba, és folytatjuk utunkat az NDK felé.“

Az őrkunyhóban éppen csengett a telefon. „Hadnagy elvtárs jelentem, semmi különös. Ja, igen, itt van két román, eltévedtek, Pozsonyba mentek volna, de most meg azt kérdik, nem mehetnek-e át Ausztriába... Igen, igen, család, illetve anya és fia... Igen, magyarul beszélnek... Igen, mondom nekik...“

Utána hozzám fordult, rendben, menjünk tovább a FEP-re. „Kit keressünk ott?“, „Már várják magukat.“

A diplomata sávra irányítottak minket, azonnal odajött két ellenőr, egyik elvitte az iratainkat, a másik ott maradt végig mellettünk. „Na, merre, merre?“ „Hát, nézze, Pozsonyba szeretünk volna menni, de eltévedtünk, erre azt gondoltam, ha már itt vagyunk, szeretnénk megnézni Bécset, utána majd visszamegyünk Pozsonyba...“ „Fiatalember, nekem mondja meg, mi lesz az út végcélja?“ „Pozsony, utána az NDK, utána Lengyelországon keresztül tervezzük a visszautat...“ „Fiatalember, nézzen a szemembe: az út végcélja?“

Megszólalni se mertem.

„Nem Németország lesz véletlenül? Nem az NSZK?“ „Nézze, Uram, nagyon jól tudja, ha minket itt most kienged, persze hogy ott kötünk ki, Nyugat-Németországban“. „Na, ez már beszéd, pár perc, és mehetnek.“

Gondolom, izgalmunkat, lelkiállapotunkat különösebben ecsetelni nem kell...

Közben a frissen felújított Trabantomat nézi, csodálja, hiszen sok kütyüt beleépítettem. „Ez a gomb mi? Az a billentyű mire való?“ Kiderült, neki is Trabantja van.

„Uram, valóban kimehetünk?“ „Igen, nyugi, ma egy másik erdélyi magyar családot is kiengedtünk. Minden rendben lesz.“ „Uram, írja le nekem a nevét, címét, visszaküldöm a Trabantot ajándékba.“

Válasza megdöbbenett: „Nem, fiatalember, felejtse el az arcomat, felejtse el azt is, hogy itt járt, ennek amúgy sem lesz nyoma az útlevelében. A Trabantra meg nagyobb szükségük lesz maguknak odakint, főleg az elején.“

Mindez körülbelül tíz percig tartott, közben több határőr elment mellettünk, látták a román rendszámot, pontosan tudták, mi történik. Mosolyogtak, bátorítottak: „Na, kifelé, kifelé?“ „Sok szerencsét az új életben!“ Az útleveleket visszakaptuk, benne semmi pecsét, semmi jele annak, hogy arra jártunk. Sorompó fel, átgurultunk Ausztriába.

Mindez számunkra annyira hihetetlen volt, hogy teljesen sokkos állapotba kerültünk. Sötét volt, nagy forgalom, kis Trabant, remegő térdek, így történt a balesetünk negyven kilométerrel a határ után, osztrák területen. Súlyos sérüléseink miatt továbbutazásról szó sem lehetett, így végleg Ausztriában maradtunk, amiért így utólag hálás vagyok a sorsnak.

A következő négy és fél évben, a 89-es rendszerváltásig, több tíz ember hasonló „kiszivárgásában“ segítettem. Nagyrészüket erdélyi magyar volt, de akadt köztük magyarul beszélő szász, és olyan román is, aki magyarul nem tudott. A már Magyarországon levő erdélyi magyarokat telefonon oktattam ki, pontosan melyik nap, melyik határátkelőn jelentkezzenek kilépésre; mit mondjanak, hogyan viselkedjenek, mire számítsanak. A túloldalon legtöbbször személyesen vártam, és felvilágosítottam őket a további lépésekről. De volt olyan eset is, amikor utazásra jogosult Ausztriában élő ismerőseim autóval mentek át értük. Akiknek segítettem, mind kijutottak, meghiúsult kiléptetési kísérlet akkor nem jutott tudomásomra.

Harminc év távlatából, immár hobby-történészként, kutatóként, józanul, érzelmeiket félretéve, a következőket kell mondanom:

A román állampolgárok kiszivárgása egy központilag nagyszerűen megszervezett, szigorúan titkos művelet volt, amiről minden beavatott tudott, de pontosan csak annyit, amennyit tudnia kellett. A határőrök, kiskatonák mind tudták, mi történik, tudatában voltak a művelet fontosságának, a konspirációt maximálisan betartották. Kutatásaim alatt több akkori határőrrel beszéltem, de **senki nem látott semmilyen írásbeli parancsot** erről, csupán szóban elhangzott utasításokat követtek. A műveletek fontossága és konspiratív jellege annyira tudatukba vésődött, hogy erről ma sem hajlandó szinte senki nyíltan beszélni.

Egy magyar-osztrák FEP akkori parancsnokhelyettese, aki ő maga sem látta az erről szóló írott utasítást, azt a magyarázatot kapta és adta tovább beosztottjainak, hogy a román állampolgárok útlevele ugyanúgy világútlevél, mint bármi más országból jött turistáé. Minden oldalán írja, hogy „ez az útlevél a világ minden országára érvényes“. És ez egy külügyminisztériumi, államok közötti egyezmény, ezt az útlevelet elismerni. Van azonban a román útlevélben egy úgynevezett „kis ablak“ (románul „viza simpla“), amelybe be van írva, hogy az illető milyen országokba utazhat. A varsói szerződés tagállamainak külügyminiszterei megegyeztek abban, hogy ezt a „kis ablakot“ a belső határkezelésen kölcsönösen figyelembe veszik és betartják. Viszont ez belügy és nem külügy, és a magyar belügy ezt az egyezményt nem hajlandó tovább betartani, ami a román állampolgárokat illeti.

A romániai állampolgárok tömeges kivándorlása Magyarország segítségével később jelentősen felerősödött. Magyarország 1989-ben csatlakozott a Genfi Konvencióhoz, és ettől fogva hivatalosan is menekülteket befogadó ország lett. Egyre több (túlnyomó többségben magyar anyanyelvű) román állampolgár kért letelepedési engedélyt vagy segítséget a nyugat felé történő továbbúthoz.

Ennek voltak érdekes jelenetei is. Talán a legabszurdabb eset az volt, amikor 1988. július 29-én, egy csíkszeredai férfi a moszkvai magyar nagykövetségen kért magyar letelepedési engedélyt. Ebben a rendhagyó esetben a Magyarország felé való kiutazásért a szovjet hatóságok beleegyezésére volt szüksége, amit a magyar nagykövetség nem kapott meg. Moszkva nem volt hajlandó a magyar-román konfliktusba ilyen módon beleszólni, viszont a románoknak ők sem jelentették az esetet.¹³

A legbonyolultabb helyzet a szófiai magyar nagykövetségen történt, ahol 1988. szeptember 24-én három család (hét felnőtt és öt gyerek) kért magyarországi letelepedést. Az eset azért is fontos volt, mert a szigorú hírzárlat ellenére megtudta és közölte is a nyugati sajtó. Megtudták a román hivatalos szervek is, és természetesen nem járultak hozzá a Magyarország felé történő továbbutazáshoz, és a bolgár hatóságokat az érvényes államközi szerződések betartására szólították fel. Követelték, a turisták menjenek haza Romániába, és ott kérjenek hivatalos módon kitelepedési engedélyt, melyet a román kormány hajlandó redkívül gyorsan „elbírálni“. A menekültek természetesen elutasították a hazautazás lehetőségét, és 1988 októberében a Nemzetközi- és Magyar Vöröskereszten keresztül kérték Magyarországtól a megoldást. Az eset több diplomáciai- és legmagasabb szintű politikai megbeszélés tárgya volt. Azt, hogy milyen súlyt kapott az ügy, jól tükrözi, hogy a hírt a magyar média is közölte, és Németh Miklós miniszterelnök nem volt hajlandó az esedékes magyar-bolgár csúcstalálkozó időpontjáról addig tárgyalni, amíg a menekültek nem távoznak Bulgáriából. A politikai nyomás hatására, a bolgárok végül beleegyeztek a menekültek egy semleges ország felé történő kiutaztatásába, így azok alapos konspirációs feltételek mellett, 1989. február 17-én, egy Bécsbe tartó repülővel elhagyhatták Bulgariát.¹⁴

Egy – akkor vonaton szolgáló – magyar határőr, emlékirataiban egy Budapest-Bécs járaton történt eseményt említ, amikor egy erdélyi hölgyet engedett kiutazni, közben visszautasítva egy nagy pénzüsszeget is, amit az felajánlott neki. A hölgyet utasította, ne hagyja el a fülkáját, később az osztrák kollégának a fülkére mutatva megjegyezte: Diese ist gut! (Ez rendben van). Az osztrák határőrök természetesen tudtak a dolgról, az osztrák beutazás egyszerű volt, román állampolgároknak nem kellett beutazási vízum Ausztriába.

Egy volt határőrök által fenntartott facebook-csoportban erről a témáról kérdeztünk akkori határőröket. Elsősorban az esetek szociális, érzelmi része érdekelt, az amit a határőrök éreztek, hiszen emberek sorsát befolyásolták cselekedetükkel. Szemelvények a válaszokból:

Én csak annyit tudok, hogy aki román területről jött 89" környékén, az nem lett visszatoloncolva! Egy félig magyar, félig román fiataalt kétszer is elfogtunk! Soha senkit nem bántottunk!

¹³ RÉVÉSZ BÉLA: A magyar-román viszony problémátörténetéből az 1980-as években. <http://acta.bibl.u-szeged.hu/7420/> letöltve: 2019.10.29

¹⁴ Uo.

Valamikor 85 őszén kezdődött, Sopronban is kimehettek,

Ferihegyen voltam, ott is működött ☺ de nyilvánosan nem írom le

Nézd, kijött a napiparancs, aztán nem nyitottunk róla politikai szemináriumot. Nem kötöttek feleslegesen semmit az orrunkra. Csináltuk a dolgunkat, néha napi huszonnégyben, max magában agyalt az ember a mértékről.

H.halom vasút 89.dec. 23-tól 26.-án éjjélig a román útlevéllel kilépésre jelentkező magyar nemzetiségűeket ki kellett léptetni. Az útlevélbe nem bélyegeztünk, kapott mindenki egy cetlit, azon volt a kiléptető bélyegző. Tájékoztatni kellett mindenkit, hogyha vissza akarnak térni, ezzel a cetlivel megtehetik. Így hazatérés esetén nem látták a román szervek, hogy az illető nyugaton járt. Hasonló volt az eljárás, mint a külön lapos vízum esetén.

88-89 M.óvár. Én is engedtem ki román állampolgárokat kilépő buszon. NDK-sok közé voltak elvegyülve.

2019. augusztus 21-én, Hegyeshalomban, egy konferencia keretében megemlékeztek a rendszerváltás 30-adik évfordulójáról, ahol e sorok írói előadóként, illetve meghívottként voltak jelen. Alkalmunk volt újraélni az akkori érzéseket, látni-hallani azokat az embereket, akik akkor ezeket a döntéseket meghozták, illetve végrehajtották. A konferencia alatt a nagy téma persze az NDK-sok kiengedése volt, ennek háttere, fő mozzanatai. Kicsit hiányoltuk azonban, hogy a négy és fél év során kiszivárgott román állampolgárok ügye egyáltalán nem lett megemlítve. Pedig a résztvevő akkori határőrök e folyamat főszereplői voltak, és tudniuk kellene, hogy **az erdélyi magyarok nagyon hálásak voltak és maradnak nekik.**

A vasfüggöny harminc éve megszűnt, életünk és világunk megváltozott. Tudjuk hogy az amúgy irreverzibilis változási folyamat előbb-utóbb mindenképpen lezajlott volna. Magyarország azonban büszke lehet a katalizátor szerepére, hiszen jelentősen meggyorsította ezt a folyamatot, döntő szerepe volt a rendszerváltás gyors és – Romániát kivéve – békés kimenetelében. Vitathatatlan, hogy a rendszerváltás legtöbbet emlegetett és mediatizált mozzanatai az NDK-sok kiengedéséhez kötődnek. Azonban örülünk, hogy ennyi év után végre lassan fény derül erre a már öt évvel korábban elkezdett folyamatra is, amely talán a rendszerváltás legrégebbi és legfontosabb előjelei közé sorolható.